

ШЫН

№ 18
(17662)

2009 чылдың
февраль 19,
четверг

Садар өртээ
4 рубль.

Ниилел-политиктиг солун • 1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

Аныяктар чылынга

Чараш кыстың чажыды чүл?

Диана Хурек-Бен-биле интервьюну 2-ги арындан номчуңар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чамдык чарлыктарына өскерилгелер кириеринин дугайында ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДАРГАЗЫНЫҢ ЧАРЛЫ

Тыва Республиканың нормативтиг эрге-хоойлу актыларын Россия Федерациязының болгаш Тыва Республиканың күштүг бооп турар хоойлужулгазынга дүүш-түрер сорулга-биле доктаадырым болза:

1. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2008 чылдың август 25-те «Тыва Республиканың Юстиция херектеринин талазы-биле яамызын тургузарының дугайында» №191 Чарлының 2-ги пунктузун дараазында эдилге-биле бижээш, өскерилгени кириер:

«2. «Тыва Республиканың Эптештирилге судьяларының болгаш күрүнениң нотариал контораларының ажил-чорудулгазын хандыар талазы-биле агентилелин Тыва Республиканың Юстиция херектеринин талазы-биле яамызынга каттыштырар арга-биле эде тургузар».

2. Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2008 чылдың сентябрь 10-да «Тыва Республиканың Чазааның Аппарадының, Тыва

Республиканың Эптештирилге судьяларының болгаш күрүнениң нотариал контораларының ажил-чорудулгазын хандыар талазы-биле агентилелин штат кезектерин Тыва Республиканың Юстиция талазы-биле яамызынга дамчыдарының дугайында» №206 Чарлының 1-ги пунктузунга дараазында өскерилгени кириер: «дүжүрген» дээн сөстү «эде тургузуп турар» деп сөс-биле солуур.

3. Бо Чарлык ону парлаан хүнүнден эгелеп күштүг болур.

4. Бо Чарлыктын 1-ги пунктузун дүрүмү Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2008 чылдың август 25-те «Тыва Республиканың Юстиция херектеринин талазы-биле яамызын тургузарының дугайында» №191 Чарлының күштүг болуп кирген хүнүнде тыптып келген эрге-хоойлу хамаарылгаларына хамааржыр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2009 чылдың февраль 14 №44

ТИИЛЕКЧИ —

ТЫВАДАН ЖУРНАЛИСТ

Кыргыстанга Делегейниң Санта-Клаустарының (Соок-Ирейлер) кышкы фестивалына «Кыргыстан—туризм чурту» деп журналистер аразынга конкурстун түңнелин үндүргөн.

Эрткен чылдың сентябрьда Исык-Куль хөлдүн эринге Кыргыс—Россия массалыг информация чепсектеринин аразында найыралдың фестивалы болуп эрткен. Аңаа 17 регионнарның ара-

зынга бистиң Тывадан журналистер база киржир аас-кежиктиг болган.

Фестивальга келген журналистер аразында «Кыргыстан—туризм чурту» деп конкурсту чарлаан турган. Бистиң чаңгыс чер-чурттувус, «Центр Азии» солунун кол редактору Надежда Антупьева ийги черни ал, шаңналдыг черже үнген. Кады ажилдап чоруур коллегавыска байыр чедирдивис.

Бистиң корр.

Тыва—Мурнуу Америка

АКОНГАУАНЫҢ БАЖЫНГА ЧЕДЕР ДЭЭШ...

Тыва Республиканың база оон чурттакчы чонунуң хей-аьдын, сүлдезин бедидер, делегейниң диптеринин эң бедик шыпшыктарына Тываның тугун киискидер сорулга-биле бистиң ат-сурагыг альпинистеривис — «Тываның ирбиштери» Маадыр-оол Ховалыг, Мачук Томочаков, Марианна Сүрүнчап олар «Делегейниң 7 шыпшыында — Тыва» деп төлөвилелди эрткен чылдан эгелеп боттандырып эгелээн. 2008 чылда олар Европада Эльбрустун (бедии 5642 метр), Африкада Килиманджаронун (5895 метр) шыпшык бажынга четкеннер.

Олар ам үшкү дип — Мурнуу Америкаже, ында барыын полушариенин, ийи Америка диптин бедик даа — Аргентинада турар Аконгауаже (6962 метр) экспедиция кылып, аңаа Тываның, Россияның туктарын, чоннун ат салган кадактарын киискидери-биле февраль 17-де Кызылда «Азияның төвү» тураскаалдың чанындан ырак орукче аътанып, Москваже ужукканнар. Чурттун найысылалындан олар Кызыл шөлдөн үнүп, Москва

— Мадрид (Испания) — Сантьяго (Чили) — Мендоза (Аргентина) авиарейс-биле ужуптарлар.

Бистен 20 000 муң км хире ыракта, Атлант океанны кежилдир, Оожум болгаш Атлант океанның аразында турар даг — Аконгауаның бажынга альпинистер 6 лагерни таварып, март 8 үезинде кырынга чедерлер.

Тыва альпинистер бо удаада тываларның төрели диртип турар Аргентинаның индейлери база тус

черниң массалыг информация чепсектеринин журналистери-биле ужуражыр, оларга Тываны тодаргайы-биле таныштырар сорулганы салып турарлар.

Москвада «7 бедик» клубту таварыштыр боттандырып турар бо төлөвилелдин кол деткикчизи — ТР-нин Чазааның Даргазының оралакчызы, Тываның Москва хоорайда бүрүн эргелиг төлөззи Василий Урбан. Ол ышкаш альпинистерге деткимче-дузаны Сүт-Хөл көжуун чагыргазы, Мобилдиг телесистемалар (МТС) ААН-нин Тывада салбырының директору Алдын-оол Сат болгаш өске-даа албан организациялар, хуу кижилер, сайгарлыкчылар көргүскөн.

Адыгжы СААЯ.

Чурукта: эрткен чылын августа тыва альпинистер «Шын» солуну Африкада Килиманджаро (5895 метр) шыпшыынга чедирип киискиткен.

2008 чылдың февральда «Cosmopolitan» журналы бодунуң номчукчуларының аразына «Ты на обложке «Cosmo» деп конкурсту чарлаан. Аңаа бир дугаар черни Кызылдан Диана Хурек-Бен алган.

Бөгүн Диана Кызылда дыштанып чанып келген, бистиң корреспондентивис оон конкурс дугайында интервьюну алган.

Чараш кыстың чажыды чүл?

(Эгези 1-ги арында).

— «Шын» солунуң номчукчуларына бодуну таныштырып көрөм.

— Мени Диана Хурек-Бен дээр. Питерниң Герцен аттыг психология-педагогика университетинин дөрткү курсчузу мен.

— «Cosmopolitan» журналың чарлаан конкурсуңга 4 муң чараш кыстар киришкен болгай, тиелелгеже орууңар кандыг болду?

— Алды харлыымдан тура «Дангына» конкурстарына кирип келдим. 6 харлыг тургаш, «Минимисс Овюра», 12 харлыымда «Модус» модель агентилелиниң көргүзүкчүлериңе барып эгелзэн мен, 14 харлыымда Кызылга «Мисс Грация», 15 харлыымда школамга «Мисс лицей № 15», Питерге «Вице-мисс Азии» деп шаңналдарны алдым. Ол ышкаш «Cosmo» жур-

налдың «арны» болур аас-кежиктиг болдум.

— Мөөрейге тиелеп үнөр мен деп эгезинден-не бүзүрөп турдуң бе?

— Чок. Азиат уруг ындыг конкурска тиелеп шыдавас деп бодап турган мен. Ынчалза-даа чуруктарымны конкурсче чорудуптур. Финалче эрте берген силер дээш чагаа кээрге, бүзүрөп чадап, дыка өөрүп турган мен.

— Конкурс дугайында кысказы-биле чугалап көрөм...

— Өске хоорайдан улус Москва чурттакчыларын адыыргак деп бодап турар, ол ындыг эвес. Бисти, киржикчи уругларны, организакчылар дыка эки хүлээп алган. Финалче эрткен уруглар-биле эдержи, бот-боттарывыска дузалажып, найыралдыг апарган бис. Эртенден кежээге чедир фотосемкалар, интервью, хореография кичээлдери, бодаарга Голливуд сылдызы-ла!

Чүү дээр боор, иштимде журналдың «арны» бооп тиелексем турдум, ынчалза-даа мөөрейге киришкени безин меңээ дыка улуг чедишкен-дир. Бодунуң тиелелге-биле азиат, ылангыя тыва уруглар, хөйну кылып шыдаар деп чүвени көргүзүксэн мен.

— Сенээ эң чоок, эргим кижикимыл?

— Авам Салбакай Сандаковна Бырынайның ынакшылы, меңээ бүзүрели мени чүглендирип хей-аът кирип чоруур.

— Күзелиң...

— Кызыл диплом. Париж, Лондон, Лас-Вегасче туристеп, чурттар көрүксеп тур мен.

— Чараш болур дизе чүңү канчаарыл?

— Бодунга бүзүрелдиг, шыдаар мен деп бодап чорза эки.

— Аас-кежиктиг сен бе?

— Көдээ уруг Кызылга чедип кээп, өөренип, Санкт-Петербургка студентилеп, Москвага эрткен кон-

курска тиелеп аары — аас-кежиктир.

— Тыва уругнуң чуруу бар гламур журнал «Cosmo» үнген дээрге, хөй-хөй кижилер садып аар дээш тыппаан болгай...

— Ол журналдың тускай үндүрүлгези болганда, өртээ аар. Тарадыкчылар чагыдып ап четтикпээн боор.

— Сен ышкаш российжи-даа, даштыкыга-даа эртер конкурстарга киржир күзелдиг аныктарга кым дузалап болурул?

— 2009 чылды Аныктар чылы кылдыр чарлаан болгай. Ынчангаш деткимче турар боор деп идегээр мен.

— Питерге туруп-туруп, Кызылга дыштанырга кандыг-дыр?

— Кышкы дыштанылгамда эштерим-биле «Сүбедей», боулинг-клуб чордум. А кол-ла чүве — «Күл-

тегин» деп шиини сонугадым, Тыва артистерниң талантылыг оюнундан аңгыда, маадырларның кеткен хеви онзагай-дыр.

— Модель ажылын бирги чергеде деп планнап турар сен бе?

— Чок, бир дугаар черде өөредилге — эки специалист болуру албан. Конкурстар, фотосессиялар дээрге амыдыралдың чырык, өңгүр талалары-дыр.

— Бистиң солунувуска интервью бергениң дээш четтирдис, келир үеде университетини эки доозуп алгаш, төрөөн Тывавысче чанып кээриңни күзөдүм.

— Четтирдим. Ай-кыс МАСПЫК-ООЛ чугаалашкан.

Чуруктарны Диананың хууда архивинден алган.

«Россияның хаак оруу-2009»

ЭЭЛЧЕГЛИГ МАРГЫЛДААГА КИРИШКЕННЕР

Эрткен улуг-хүнде, февраль 15-те, агаар-бойдус чеже-даа сооксумаар болза, «Тайга» станциязынга аяс хүн болган. Ынчан аңаа бүгү чуртка «Россияның хаак оруу-2009» деп улуг-бичии назылыг улустуң хаакка массалыг маңнаарына чаңчыл болган. Бүгү-россияның 27-ги чарыжының иштинге республика чергелиг маргылдаа болуп эрткен. Хаакка маңнаарына бо улуг чарыштарга киржир күзелдиг улус «Тайга» станциязынга эвээш эвес — 57 улуг-бичии спортчу чыылган. Оларның он сези — херээженнер.

Маргылдаа ниитизи-биле 6 хемчээлге болуп эрткен. Бо чылын рес-

публика чергелиг улуг хаак маргылдаазы болбаан болгаш, оон киржикчилери аңаа күзелдиг-биле киришкен.

Баштай элээди оолдар, уруглар тус-тузунда 5 километрге старттарже үнген. Аңаа оолдар аразына бирги черни ТывКУ-нуң студентизи Айдыс Салчак ээлзэн, ийиги-үшкү черлерни Чаа-Хөл кожуундан Чингис Майдаа биле Улуг-Хем кожуундан Дунгар-оол Түмен алган.

Уруглар аразына бирги черни Кызылдың №15 лицейиниң өөреникчизи Шончалай Саяты алган. Дараазында черлерни ырак Тере-

Хөл кожуундан келген Шеңне Иргит болгаш Сукпак суурдан Сайсуу Белекпен үлешкен.

10 километр хемчээлге улуг эр улус аразына эрткен чидиг демиселге база-ла студент Айдын Салчак тиелзэн. Ийиги черни Бии-Хемниң төлээзи Рустам Аскаа-оол, а үшкү черни ТР-ниң Онза байдалдар эргелелиниң хаакчызы Роман Саяты ээлзэн.

Ол-ла хемчээлге херээженнер аразына чарышка ТывКУ-нуң студентизи Айгуль Чигжит кымга-даа четтирбейн, бир дугаарында келген. ТР-ниң Онза байдалдар эргелелиниң ажилдакчылары

Долаана Биче-оол биле Айсуу Узун-оол ийиги-үшкү черлерге төлөптиг болган.

Хоочун эр улус аразына 10 кмге эрткен чарышка Бии-Хем кожуундан Орлан Салчак чемпион болган, а Кызылдан Алексей Оюн биле Николай Чуруто ийи-үшкү черлерни ээлзэннер.

Эң улуг назылыг улустуң 3 кмге чарыжына Анчыкай Маады (Чаа-Хөл кожуун) бирги, олышкаш база-ла Кызыл хоорайдан Владимир Оюн биле Владимир Долгополов дараазында шаңналдыг черлерни аразында үлешкенер.

Маргылдааның тиелекчилеринге болгаш шаңналдыг черлер-

ни ээлзэн спортчуларга маргылдааның организакчызы — ТР-ниң Күш-культура болгаш спорт агентилелиниң өртектег шаңналдарын, дипломнарны болгаш медальдарны тывыскаан.

Бо эрткен маргылдааның эң улуг назылыг киржикчилери — Кызылдың чурттакчылары: 70 харлыг Виктор Лукин биле Саяна Монгуш (назынын айтып) олар болганы демдеглексенчиг. «Эң бичии хаакчылар» деп атка кожууннар төлээлери — Шагаан-Арыгдан Долума Сувакпит биле Тере-Хөлден Начын Монгуш төлөптиг болган.

Бистиң корр. Авторнуң тырттырган чуруктары.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

Тыва Республикага 2009 чылдың суг оруунун үезинде суг транспорту-биле пассажирлер аргыштырылгасынга чиигелделиг тарифтерни бадылаарының дугайында

2008 чылдың декабрь 18 №747 Кызыл хоорай

Россия Федерациязының Чазаның 1995 чылдың март 7-де «Өртктерни (тарифтерни) күрүне таарыштырылгасын чурумчударының талазы-биле хемчеглер дугайында» №239, Тыва Республиканың Чазаның 2005 чылдың декабрь 14-те «Тыва Республикага өртктер (тарифтер) политиказының үндезиннериниң дугайында» №1392, 2007 чылдың август 7-де «Тыва Республиканың тус чер аргыжылгасынга суг транспорту-биле пассажирлер сөөртүрүңгө тарифтериниң күрүне таарыштырылгасын түңнелинде тыптып келир когаралдарны эгидеринге субсидиялар бээриниң чурумун бадылаар дугайында» №779 доктаалдарына даянып, суг транспорту-биле пассажирлерниң доктаамал аргыжылгасын хандылар сорулга-биле Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. Тыва Республикага 2009 чылда суг оруунун чоруп турар үезинде суг транспорту-биле пассажирлерни сөөртүрүңгө чиигелделиг тарифтерни бадылаар.

2. Суг оруу-биле пассажирлер аргыштырар транспортка Тыва Республиканың Тожу кожуунда, Би-Хем кожуунун Севи болгаш Хүт чурттакчылыг черлерде, кири бижидилгелиг хамаатылар, оон иштинде ол черлерге моон мурнунда чурттап турган, амгы үеде Россия Федерациязында болгаш Тыва Республикада дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринде өөренири-биле чорупканнар, шериг албаны эрттирери-биле кыйгыртканнар шериг албаныдан халажып азы шөлээп турар үезинде, хосталгасын

казыттырып шийтиргеш хосталганнар чиигелделиг тариф езугаар чоруп эргелиг.

Арткан пассажирлер суг оруу-биле пассажирлер сөөртүр транспортка хостуг экономиктиг тариф езугаар төлөп чоруп.

3. Тыва Республиканың Сан-хөө ямызы Тыва Республиканың республика бюджетинден Тыва Республиканың Чазаның 2007 чылдың август 7-де «Тыва Республиканың тус чер аргыжылгасынга суг транспорту-биле пассажирлер сөөртүр тарифтериниң күрүне таарыштырылгасын түңнелинде тыптып келир карылгаларны дуглаарыга субсидияларны бээриниң Чурумун бадылаар дугайында» №779 доктаалы езугаар 2009 чылда чиигелделиг болгаш хостуг чарыгдалдарның аразында ылгалын дуглаар сан-хөө хөреңгилерин аңгылаарын көөр.

4. Бо доктаал Тыва Республиканың «2010 болгаш 2011 чылдарда Тыва Республиканың республика бюджетиниң дугайында» хоойлузу күштүг болуп эгелзэн соонда күштүг апаар.

5. Тыва Республиканың Чазаның 2007 чылдың октябрь 10-да «Тыва Республикада 2008 чылда суг оруунун чоруп турар үезинде суг транспорту-биле пассажирлерни аргыштырарыга чиигелделиг тарифтерни бадылаар дугайында» №933 доктаалын күштүг деп санаар.

6. Бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазаның 2008 чылдың декабрь 18-те №747 доктаалы-биле бадылаан

Тыва Республикада 2009 чылдың суг оруунун үезинде суг транспорту-биле пассажирлер аргыштырылгасынга чиигелделиг ТАРИФТЕР

Маршруттар	Тариф, руб
Кызыл-Тоора-Хем, Тоора-Хем — Кызыл	879
Кызыл-Ий, Ий-Кызыл	840
Кызыл-Ырбан, Ырбан — Кызыл	721
Кызыл-Сыстыг-Хем, Сыстыг-Хем — Кызыл	665
Кызыл-Севи, Севи — Кызыл	485
Сыстыг-Хем-Ырбан, Ырбан-Сыстыг-Хем	56
Сыстыг-Хем-Ий, Ий-Сыстыг-Хем	169
Сыстыг-Хем-Севи, Севи-Сыстыг-Хем	186
Сыстыг-Хем-Тоора-Хем, Тоора-Хем-Сыстыг-Хем	208
Ырбан-Тоора-Хем, Тоора-Хем-Ырбан	152
Ий-Тоора-Хем, Тоора-Хем-Ий	39
Ий-Ырбан, Ырбан-Ий	118
Севи-Ырбан, Ырбан-Севи	237
Севи-Тоора-Хем, Тоора-Хем-Севи	394
Севи-Ий, Ий-Севи	355

Тыва Республикада 2009 чылда агаар транспорту-биле пассажирлерни тус черниң агаар шугумнарынга аргыштырарыга чиигелделиг тарифтерни бадылаарының дугайында

2008 чылдың декабрь 18 №748 Кызыл хоорай

Россия Федерациязының Чазаның 1995 чылдың март 7-де «Өртктерни (тарифтерни) күрүне таарыштырылгасын чурумчударының талазы-биле хемчеглер дугайында» №239, Тыва Республиканың Чазаның 2005 чылдың декабрь 14-те «Тыва Республикага өртктер (тарифтер) политиказының үндезиннериниң дугайында» №1392 доктаалдарына даянып, суг транспорту-биле пассажирлерниң доктаамал аргыжылгасын хандылар сорулга-биле Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. Тыва Республикада 2009 чылда агаар транспорту-биле пассажирлерни тус черниң агаар шугумнарынга аргыштырарыга чиигелделиг тарифтерни бадылаар.

2. Агаар-биле пассажирлер аргыштырар транспортка Тыва Республиканың Тожу болгаш Тере-Хөл кожууннарында кири бижидилгелиг хамаатылар, оон иштинде ол черлерге моон мурнунда чурттап турган, амгы үеде Россия Федерациязында болгаш Тыва Республикада дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринде өөренири-биле чорупканнар, шериг албаны эрттирери-биле кыйгыртканнар шериг албаныдан халажып азы шөлээп турар үезинде, хосталгасын казыттырып шийтиргеш хосталганнар чиигелделиг тариф езугаар чоруп эргелиг.

Арткан пассажирлер тус черниң агаар шугумнага пассажирлер аргыштырар транспортка хостуг экономиктиг тариф езугаар төлөп чоруп.

3. Шупту пассажирлерге чүк тариви: нормадан дашкаар 1 кг деңзилиг чүк дээш хостуг экономиктиг тариф езугаар бир пассажирниң хемчээлиниң 1 хуузу болур.

4. Тыва Республиканың Сан-хөө ямызы Тыва Республиканың республика бюджетинден Тыва Республиканың Чазаның 2007 чылдың август 7-де «Тыва Республиканың тус черниң агаар транспорту-биле пассажирлер аргыштырарының тарифтериниң күрүне таарыштырылгасын түңнелдери-биле тыптып келир карылгаларны дуглаарыга субсидияларны бээриниң Чурумун бадылаар дугайында» № 780 доктаалын езугаар 2009 чылда чиигелделиг болгаш хостуг чарыгдалдарның аразында ылгалын дуглаар сан-хөө хөреңгилерин аңгылаарын көөр.

5. Тыва Республиканың Чазаның 2007 чылдың сентябрь 28-те «Тыва Республикада агаар транспорту-биле тус черниң агаар шугумнага пассажирлер аргыштырарыга чиигелделиг тарифтерни бадылаар дугайында» №900 доктаалын күштүг деп санаар.

6. Бо доктаал Тыва Республиканың «2010 болгаш 2011 чылдарда Тыва Республиканың

республика бюджетиниң дугайында» хоойлузу күштүг болуп эгелзэн соонда, күштүг апаар.

7. Бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

8. Бо доктаалдың күүселдезин Тыва Республиканың Чазак Аппарадының комплекстиг социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң эргелелинге дагзыр.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазаның 2008 чылдың декабрь 18-те №748 доктаалы-биле бадылаан

Тыва Республикада 2009 чылдың агаар транспорту-биле тус черниң агаар шугумнарынга пассажирлерни аргыштырарыга чиигелделиг ТАРИФТЕР

Маршруттар	Тариф, руб
Кызыл — Тоора-Хем, Тоора-Хем — Кызыл	1387
Кызыл — Хамсара, Хамсара — Кызыл	2010
Тоора-Хем — Хамсара, Хамсара — Тоора-Хем	813
Кызыл — Ырбан, Ырбан — Кызыл	1626
Тоора-Хем — Ырбан, Ырбан — Тоора-Хем	414
Кызыл — Кунгуртут, Кунгуртут — Кызыл	2010

Тыва Республика талазы-биле 2009 чылда «2002-2010 чылдарда «Чурттаар оран-сава» федералдыг тускай сорулгалыг программага федералдыг хоойлужудулганың тургусканы чамдык деңнелдин хамаатыларын чурттаар оран-сава-биле хандылар талазы-биле күрүне хүлээлгезин күүседириниң» программаның адаанда киржикчилерни хамаатыларның каттышкан даңзызын бадылаарының дугайында

2008 чылдың декабрь 24 №785 Кызыл хоорай

Россия Федерациязының Чазаның 2006 чылдың март 21-де №153 доктаалы-биле бадылаан, 2002-2010 чылдарда «Чурттаар оран-сава» федералдыг тускай сорулгалыг программаның «Федералдыг хоойлужудулганың тургусканы чамдык деңнелдин хамаатыларын чурттаар оран-сава-биле хандылар талазы-биле күрүне хүлээлгезин күүседир» программаның адаанда боттандылар хемчеглерге, күрүнениң чурттаар оран-сава сертификадын боттандылар болгаш үндүрер Чурумун 26-гы пунктузун күүседир-биле Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. Тыва Республика талазы-биле 2009 чылда «2002-2010 «Чурттаар оран-сава» федералдыг тускай сорулгалыг программаның «Федералдыг хоойлужудулга-биле тургусканы чамдык деңнелдин хамаатыларын чурттаар оран-сава-биле хандылар талазы-биле күрүне хүлээлгезиниң күүселдези» программаның адаанда киржикчилери хамаатыларның кирип келген каттышкан

даңзызын бадылаар.

2. Тыва Республика талазы-биле 2009 чылда «2002-2010 чылдарда «Чурттаар оран-сава» федералдыг тускай сорулгалыг программаның «Федералдыг хоойлужудулга-биле тургусканы чамдык деңнелдин хамаатыларын чурттаар оран-сава-биле хандылар талазы-биле күрүне хүлээлгезин күүседир» программаның адаанда киржикчилери хамаатыларның каттышкан даңзызын «2002-2010 чылдарда «Чурттаар оран-сава» федералдыг тускай сорулгалыг программаның күрүне чагыкчызынга бир неделя хуусааның иштинде Тыва Республиканың Тудуг, чурталга болгаш коммунал ажыл-агый ямызы кирир.

3. Бо доктаалдың күүселдези дээш контрольду Тыва Республиканың Чазаның Аппарадының мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелдерни боттандылар талазы-биле эргелелинге дагзыр.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазының бирги оралакчызы С.ТЕН.

Тыва Республиканың Чазаның 2008 чылдың декабрь 24-те №785 доктаалы-биле бадылаан

Тыва Республика талазы-биле 2009 чылда «2002-2010 чылдарда «Чурттаар оран-сава» федералдыг тускай сорулгалыг программаның «Федералдыг хоойлужудулга-биле тургусканы чамдык деңнелдин хамаатыларын чурттаар оран-сава-биле хандылар талазы-биле күрүне хүлээлгезин күүседир» программаның адаанда киржикчилерниң хамаатыларның каттышкан даңзызы

№	Программаның адаанда киржикчилерниң- хамаатыларның дугайында медээлер					Хамаатыны учетка тургускан тус чер бот- башкарылган органы	Доктаамал чурттаарына шилип алганы Россия Федерациязынын субъектизи
	Ф А А	Өг-бү- ленин составы	Төрүтү- ген хү- нү, айы, чылы	Учетка тургус- кан хүнү	Учетка тургус- кан үн- дизини		
Шериг албанындан халашкан хамаатылар болгаш аңаа деңнештирген кижилер							
1.	Решетников Сер- гей Иванович	4	08.08. 1958	15.09. 2004	шериг ал- банындан халашкан	Кызыл хоо- р а й н ы ң мэриязы	Тыва Республика
Кыдыкы Соңгу чүктүң районнарында болгаш орта деңнештирген черлерден көжүп чоруткан хамаатылар 1-ги болгаш 2-ги бөлүктүң инвалидтери							
1.	Бантя Михаил Иванович	5	19.03. 1962	15.01. 2004	Пенсио- нер 2-ги бөлүктүң инвалиди	Кызыл хоорай- ның мэриязы	Санкт-Петер- бург хоорай
2.	Петренко Прас- ковья Алексеев- на	1	07.11. 1923	09.08. 2005	Пенсио- нер 2-ги бөлүктүң инвалиди	Чеди-Хөл ко- жуунуң чагыр- газы	Красноярск край
3.	Иванов Михаил Иванович	5	28.07. 1948	02.09. 2005	Пенсио- нер 2-ги бөлүктүң инвалиди	Чеди-Хөл ко- жуунуң чагыр- газы	Москва хоорай
4.	Верник Тамара Хаджи-Мурат- овна	2	23.04. 1949	10.10. 2005	Пенсио- нер 2-ги бөлүктүң инвалиди	Чеди-Хөл ко- жуунуң чагыр- газы	Хакас Респуб- лика

№	Программаның адаанда киржикчилерниң- хамаатыларның дугайында медээлер					Хамаатыны учетка тургускан тус чер бот- башкарылга органы	Доктаамал чурттаарында шилип алганы Россия Фе- дерациязы- ның субъектизи
	Ф А А	Өг-бү- ленин составы	Төрүтүн- ген хү- нү, айы, чылы	Учетка тургус- кан хүнү	Учетка тургус- кан үн- дизини		
5.	Степанова Прак- ковья Трофим- овна	2	31.03. 1936	08.11. 2005	Пенсионер 2-ги бөлүк- түн инва- лиди	Чеди-Хөл ко- жуунун чагыр- газы	Башкортостан
6.	Гришина Татъя- на Михайловна	5	15.12. 1954	18.11. 2005	Пенсионер 2-ги бөлүк- түн инва- лиди	Чеди-Хөл ко- жуунун чагыр- газы	Новосибирск область
7.	Савина Надеж- да Григорьевна	2	01.01. 1934	20.02. 2006	Пенсионер 2-ги бөлүк- түн инва- лиди	Тожу кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край

Кыдыкы Соңгу чүктүң районнарының ажил стажында дүгжүп турар пенсионерлер

1.	Вячеслав Иль- я Цыдыпович	1	15.02. 1950	№08-112 30.03.00	Пенсионер	Кызыл хоорай- ның мэриязы	Бурят Респуб- лика
2.	Петухова Гали- на Ефимовна	4	01.02. 1953	BX 4-107 13.06.2001	Пенсионер	Кызыл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
3.	Стародубцева Галина Федер- овна	4	04.06. 1955	BX 4-110 10.07.2001	Пенсионер	Кызыл хоорай- ның мэриязы	Хакас Респуб- лика
4.	Потылицын Иван Александрович	1	09.01. 1928	BX 4-118 06.08.2001	Пенсионер	Кызыл хоорай- ның мэриязы	Хакас Респуб- лика
5.	Иванова Мария Андреевна	3	1938	BX 4-119 06.08.2001	Пенсионер	Кызыл кожуун- нун чагыргазы	Новосибирск область
6.	Серебренникова Галина Кузьми- нична	1	1938	BX 1738-3 09.08.2001	Пенсионер	Кызыл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
7.	Сагоякова Га- лина Кузьминич- на	3	16.07. 1946	BX 1-131	Пенсионер	Кызыл хоорай- ның мэриязы	Иркутск об- ласть
8.	Бондаренко Ни- на Донган-оол- овна	3	08.05. 1950	BX 4-150 05.10.2001	Пенсионер	Улуг-Хем ко- жуунун чагыр- газы	Иркутск об- ласть
9.	Андросов Иван Иванович	1	06.02. 1945	BX 4-154 11.10.2001	Пенсионер	Кызыл хоорай- ның мэриязы	Иркутск об- ласть
10.	Гаджиев Влади- мир Мирза Ага- евич	1	02.03. 1951	BX 4-157 08.11.2001	Пенсионер	Кызыл хоорай- ның мэриязы	Алтай край
11.	Клименок Зи- наида Иосифов- на	3	12.03. 1944	BX 04-41 24.11.2001	Пенсионер	Кызыл кожуун- нун чагыргазы	Калининград область
12.	Солодков Влади- мир Александр- ович	1	15.11. 1934	BX 4-159 29.11.2001	Пенсионер	Кызыл хоорай- ның мэриязы	Санкт-Петер- бург хоорай
13.	Колмакова Лю- бовь Фоминична	1	17.05. 1935	BX 4-22 06.02.2002	Пенсионер	Кызыл хоорай- ның мэриязы	Хакас Респуб- лика
14.	Шалавина Люд- мила Сергеевна	4	18.06. 1952	BX 4-37 11.03.2002	Пенсионер	Чеди-Хөл ко- жуунун чагыр- газы	Красноярск край
15.	Анжиганова Ни- на Ивановна	2	27.06. 1935	BX 4-47 02.04.2002	Пенсионер	Кызыл хоорай- ның мэриязы	Хакас Респуб- лика
16.	Ялалова Раиса Абрамановна	3	13.03. 1948	BX 4-87 5.09.2002	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Новосибирск область
17.	Ильина Роза Лопсановна	3	23.12. 1940	BX 4-102 20.12.2002	Пенсионер	Кызыл хоорай- ның мэриязы	Бурят Респуб- лика
18.	Юшкова Тама- ра Григорьевна	4	10.08. 1946	BX 4-98 20.12.2002	Пенсионер	Кызыл хоорай- ның мэриязы	Красноярск край
19.	Олина Лариса Ивановна	4	28.03. 1952	BX 4-96 20.12.2002	Пенсионер	Кызыл хоорай- ның мэриязы	Красноярск край
20.	Нехурова Лю- бовь Борисовна	2	17.04. 1949	BX 4-15 21.03.2003	Пенсионер	Тожу кожуун- нун чагыргазы	Бурят Респуб- лика
21.	Чугунников Ва- лери Александрович	4	09.10. 1954	BX 3-177 10.04.2003	Пенсионер	Кызыл хоорай- ның мэриязы	Хакас Респуб- лика
22.	Казанцева На- дежда Евгень- евна	2	14.01. 1952	BX 4-34 10.07.2003	Пенсионер	Тожу кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
23.	Лешивич Бро- нислав Болисла- ович	1	16.10. 1946	BX 4-37 10.07.2003	Пенсионер	Тожу кожуун- нун чагыргазы	Новосибирск область
24.	Бабушкина Лю- бовь Савельевна	5	19.07. 1948	BX 4-39 10.07.2003	Пенсионер	Тожу кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
25.	Новикова Ека- терина Андреев- на	1	28.01. 1933	BX 4-33 10.07.2003	Пенсионер	Тожу кожууннун чагыргазы	Красноярск край
26.	Мельниченко Римма Василь- евна	2	22.10. 1940	BX 4-38 10.07.2003	Пенсионер	Тожу кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
27.	Нагибина Ва- лентина Иван- овна	1	10.09. 1947	BX 3- 423 06.08.2003	Пенсионер	Тожу кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
28.	Ш и р и к и н а Алевтина Илла- рионовна	1	01.04. 1937	BX 3- 423 06.08.2003	Пенсионер	Тожу кожуун- нун чагыргазы	Новосибирск область
29.	Любухина Лю- бовь Терентьев- на	2	07.09. 1951	BX 3- 423 06.08.2003	Пенсионер	Тожу кожуун- нун чагыргазы	Новосибирск область
30.	Пахомова Ан- тонина Алек- сандровна	1	29.12. 1939	BX 3- 423 06.08.2003	Пенсионер	Тожу кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
31.	Оюн Надия Ха- сановна	1	03.01. 1936	BX 4-59 23.12.2003	Пенсионер	Кызыл хоорай- ның мэриязы	Москва хоо- рай

№	Программаның адаанда киржикчилерниң- хамаатыларның дугайында медээлер					Хамаатыны учетка тургускан тус чер бот- башкарылга органы	Доктаамал чурттаарында шилип алганы Россия Фе- дерациязының субъектизи
	Ф А А	Өг-бү- ленин составы	Төрүтүн- ген хү- нү, айы, чылы	Учетка тургус- кан хүнү	Учетка тургускан үн- дизини		
32.	Красовская Ва- лентина Алек- сандровна	4	23.11. 1941	BX 4-14 03.05.2005	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
33.	Кот Клавдия Давыдовна	1	18.12. 1938	BX 04-18 25.05.2005	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
34.	Пинигина Зоя Александровна	2	31.07. 1933	BX 04-16 11.06.2005	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
35.	Хорошилов Григорий Иван- ович	1	20.06. 1939	BX 04-21 15.08.2005	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
36.	Юдин Андрей Александрович	1	22.12. 1964	BX 04-35 08.11.2005	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
37.	Глухова Галина Леонидовна	3	29.01. 1954	BX 04-33 08.11.2005	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
38.	Перцева Люд- мила Ивановна	3	27.04. 1956	BX 04-32 08.11.2005	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Башкортостан
39.	Самсонова Еле- на Федоровна	1	01.08. 1930	BX 04-42 29.11.2005	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
40.	Бабкин Михаил Васильевич	2	17.01. 1936	21.12.2005	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
41.	Малютина Ста- нислава Антон- овна	1	08.09. 1944	20.01.2006	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
42.	Савина Алек- сандра Филип- повна	3	23.04. 1951	20.02.2006	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
43.	Медовикова Любовь Петров- на	4	13.11. 1954	18.04.2006	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
44.	Соловьева Ли- дия Михайловна	2	26.12. 1949	31.01.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
45.	Алехин Николай Яковлевич	3	24.04. 1939	27.04.2007	Пенсионер	Танды кожууннун чагыргазы	Красноярск край
46.	Богачева Анна Нефедовна	4	15.04. 1924	BX 44-30 01.06.2007	Пенсионер	Кызыл хоорайның мэриязы	Красноярск край
47.	Сат Эрес-оол Шойевич	8	01.07. 1949	BX 44-65 27.06.2007	Пенсионер	Кызыл хоорайның мэриязы	Хакас Респуб- лика
48.	Топоева Люд- мила Ивановна	3	28.08. 1955	11.08.2007	Пенсионер	Кызыл хоорайның мэриязы	Красноярск край
49.	Кайвалиев Ай- дангали	3	11.11. 1958	11.08.2007	Пенсионер	Кызыл хоорайның мэриязы	Саратов об- ласть
50.	Голикова Гали- на Васильевна	1	14.07. 1949	30.08.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
51.	Садхива Анна Ивановна	2	15.12. 1838	30.08.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Хакас Респуб- лика
52.	Будникова На- талья Гергиевна	9	28.11. 1954	01.09.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
53.	Бойкова Люд- мила Анатоль- евна	3	09.05. 1947	05.09.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Хакас Респуб- лика
54.	Кочеткова На- дежда Михайл- овна	5	01.10. 1959	04.09.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
55.	Монгуш Мамай- оол Экер-оол- ович	3	02.02. 1939	04.09.2007	Пенсионер	Кызыл хоорайның мэриязы	Красноярск край
56.	Корикова На- дежда Григо- риевна	2	19.02. 1955	06.09.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
57.	Янкова Вален- тина Павловна	2	20.08. 1940	07.09.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
58.	Баклагина Вера Владимировна	4	14.10. 1951	07.09.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
59.	Долгих Ольга Михайловна	3	17.10. 1956	07.09.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
60.	Монгуш Екате- рина Михайловна	3	09.11. 1957	07.09.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Новосибирск область
61.	Бондаренко Та- тьяна Георгиев- на	1	07.03. 1953	10.09.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
62.	Макарова Лю- бовь Петровна	2	10.09. 1949	10.09.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
63.	Позднякова На- дежда Василь- евна	2	24.09. 1955	10.09.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
64.	Русина Анна Ро- мановна	1	31.01. 1929	13.09.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
65.	Гараева Марья- м Шайхутдин- овна	2	11.01. 1937	03.10.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
66.	Дмитриева Ли- дия Борисовна	3	24.07. 1953	03.10.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
67.	Кириянова Оль- га Владимировна	2	05.09. 1938	03.10.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Хакас Респуб- лика
68.	Хотимова Раиса Александровна	2	08.10. 1933	03.10.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край
69.	Кравченко Ве- ра Борисовна	3	23.06. 1956	04.10.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Иркутск об- ласть
70.	Евсеева Вален- тина Валенти- новна	2	09.12. 1947	11.10.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нун чагыргазы	Красноярск край

№	Программаның адаанда киржикчилерниң- хамаатыларның дугайында медээлер					Хамаатыны учетка тургускан тус чер бот- башкарылган органы	Доктаамал чурттаарына шилип алганы Россия Фе- дерациязының субъектизи
	Ф А А	Өг-бү- лезиниң составы	Төрүтүн- ген хү- нү, айы, чылы	Учетка тургус- кан хүнү	Учетка тургус- кан үн- дезини		
71.	Городилов Александр Иванович	2	01.01.1956	17.10.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нуң чагыргазы	Красноярск край
72.	Копашин Александр Анатольевич	3	07.12.1951	17.10.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нуң чагыргазы	Москва область
73.	Карпова Любовь Александровна	2	14.02.1950	17.10.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нуң чагыргазы	Омск область
74.	Боброва Валентина Ивановна	2	15.03.1950	17.10.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нуң чагыргазы	Красноярск край
75.	Самохина Татьяна Михайловна	2	11.10.1958	17.10.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нуң чагыргазы	Башкортостан
76.	Черыкова Валентина Макаровна	1	14.04.1937	18.10.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нуң чагыргазы	Красноярск край
77.	Попугаева Алла Михайловна	4	02.01.1961	22.10.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нуң чагыргазы	Новосибирск область
78.	Евленкина Светлана Михайловна	2	01.01.1945	29.10.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нуң чагыргазы	Красноярск край
79.	Глазкова Людмила Салчаковна	3	02.06.1959	29.10.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нуң чагыргазы	Красноярск край
80.	Якубовская Галина Ивановна	1	06.08.1930	13.11.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нуң чагыргазы	Красноярск край
81.	Ширгина Наталья Ивановна	3	03.06.1955	13.11.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нуң чагыргазы	Красноярск край
82.	Диденко Геннадий Анатольевич	5	31.10.1967	15.11.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нуң чагыргазы	Красноярск край
83.	Прашкова Валентина Ивановна	1	20.08.1947	28.11.2007	Пенсионер	Кызыл хоорайның мэриясы	Красноярск край
84.	Деренуца Любовь Николаевна	4	18.04.1957	06.12.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нуң чагыргазы	Москва область
85.	Федоркина Анастасия Ивановна	3	14.01.1919	20.12.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нуң чагыргазы	Красноярск край
86.	Панина Любовь Михайловна	2	06.01.1953	27.12.2007	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нуң чагыргазы	Красноярск край
87.	Ковалевская Раиса Андреевна	1	30.06.1928	11.01.2008	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нуң чагыргазы	Курск область
88.	Булдакова Ирина Терентьевна	1	28.04.1934	11.01.2008	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нуң чагыргазы	Красноярск край
89.	Хорошилов Юрий Григорьевич	2	29.04.1959	11.01.2008	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нуң чагыргазы	Красноярск край
90.	Якубицкая Светлана Викторовна	4	15.07.1969	07.02.2008	Пенсионер	Чеди-Хөл кожуун- нуң чагыргазы	Красноярск край
91.	Мирошникова Наталья Александровна	9	02.04.1958	27.02.2008	Пенсионер	Кызыл хоорайның мэриясы	Красноярск край
92.	Полозова Тамара Филипповна	1	29.04.1945	02.04.2008	Пенсионер	Кызыл хоорайның мэриясы	Красноярск край
93.	Ершова Зоя Петровна	2	20.04.1950	09.06.2008	Пенсионер	Танды кожууннуң чагыргазы	Алтай край
Кыдыкы Соңгу чүктүң районнарына болгаш аңаа деңнештирген черлерге ажил стажына дүүштүр ажилдап турар хамаатылар							
1.	Черкашин Владимир Владимирович	1	08.03.1957	BX.1-66 2001	Ажылдап турар	Кызыл хоорайның мэриясы	Красноярск край
2.	Тарасова Вера Александровна	1	20.01.1963	BX.1593-з 18.07.01	Ажылдап турар	Кызыл кожууннуң чагыргазы	Красноярск край
3.	Осипова Наталья Михайловна	3	07.12.1979	BX.4-129 27.08.2001	Ажылдап турар	Кызыл хоорайның мэриясы	Хакас Республика
4.	Грачева Надежда Александровна	3		BX.4-142 19.09.2001	Ажылдап турар	Танды кожууннуң чагыргазы	Красноярск край
5.	Сычугов Сергей Никодимович	4	08.03.1959	BX.4-156 08.11.2001	Ажылдап турар	Кызыл хоорайның мэриясы	Красноярск край
6.	Кудряшов Валерий Афанасьевич	1	01.01.1963	BX.4-171 05.12.2001	Ажылдап турар	Кызыл хоорайның мэриясы	Москва область
7.	Филиппов Сергей Александрович	4	03.02.1956	BX.4-58 18.12.2002	Ажылдап турар	Кызыл хоорайның мэриясы	Алтай край
8.	Бояркина Ирина Владимировна	4	10.12.1961	08.02.2006	Ажылдап турар	Чеди-Хөл кожуун- нуң чагыргазы	Иркутск область
9.	Мингалиев Олег Викторович	4	22.09.1950	17.02.2006	Ажылдап турар	Чеди-Хөл кожуун- нуң чагыргазы	Красноярск край
10.	Гуляева Вера Седен-ооловна	4	21.05.1963	30.08.2007	Ажылдап турар	Чеди-Хөл кожуун- нуң чагыргазы	Красноярск край
11.	Ховалыг Буян Болат-оолович	2	14.04.1967	30.08.2007	Ажылдап турар	Чеди-Хөл кожуун- нуң чагыргазы	Красноярск край
12.	Ондар Станислав Чаш-оолович	3	24.12.1957	10.09.2007	Ажылдап турар	Кызыл хоорайның мэриясы	Красноярск край

Тыва Республиканың Чазааның Регламентизинге өскерилгелер кириериниң дугайында

2008 чылдың декабрь 24 № 773 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның доктаа-
дыры болза:

1. Тыва Республиканың Чазааның 2008 чылдың июнь 16-да «Тыва Республиканың Чазааның Регламентизин бадыйлаарының дугайында» № 381 доктаалы-биле бадыйлат-
тынган Тыва Республиканың Чазааның Регламентизиниң 143 пунктузунга дараа-
зында уткалыг абзацты немер, өскерилгени кириер:

«Муниципалдыг тургузулганың баш-
тыңнарының, муниципалдыг тургузулганың
баштыңнарының хуралдарга киржир чалал-
галарын Чазак Даргазы-биле баш удур
чөпшээржилге-биле чорудар.»

2. Бо доктаалды «Тувинская правда»
болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Дар-
газының бирги оралакчызы Ш. ИРГИТ.

Тыва Республиканың ажилдавайн турар чурттакчы чонунуң ыяап-ла медицина камгаладылга эргезин боттандыраарын организастаар медицина камгаладылга организациязын шилип алыр талазы-биле конкурс комиссиязының составын өскертириниң дугайында

2008 чылдың декабрь 24 № 771 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның доктаа-
дыры болза:

Тыва Республиканың Чазааның 2005 чылдың ноябрь 21-де «Тыва Республиканың ажилдавайн турар чурттакчы чонунуң ыяап-
ла медицина камгаладылга эргезин бот-
тандыраарын организастаар медицина кам-
галадылга организациязын шилип алыр
талазы-биле ажык конкурс эрттирериниң

талазы-биле организастыг хемчеглер дуга-
йында» № 1273 доктаалы-биле бадыйлаан
конкурс комиссиязының составына капсы-
рылгага дүүштүр чаа редакция-биле өске-
рилгени кириер.

2. Бо доктаалды «Тувинская правда»
болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның
Даргазының бирги оралакчызы С. ТЕН.

Тыва Республиканың Чазааның 2008 чылдың
декабрь 24-те № 771 доктаалына капсырылга

Тыва Республиканың ажилдавайн турар чурттакчы чонунуң ыяап-ла медицина камгаладылга эргезин боттандыраарын организастаар медицина камгаладылга организациязын шилип алыр талазы-биле конкурс комиссиязының СОСТАВЫ

А.П. Дамба-Хуурак—Тыва Республи-
каның Чазааның Даргазының оралакчызы,
даргазы;

А.Д. Ооржак—Тыва Республиканың ка-
дык камгалал сайыды, дарганың оралак-
чызы;

К.Г. Данзычы—Тыва Республиканың
Ыяап-ла медицина камгаладылга фондузу-
нуң эрге-хоойлу болгаш кадрлар хандырыл-
газының килдизиниң начальниги, секретары
(чөпшээржилге-биле);

О.В. Доржу—Тыва Республиканың саң-
хөө сайыдының оралакчызы;

Т.И. Первушина—Тыва Республиканың
Ыяап-ла медицина камгаладылга фонду-
зунуң күүсекчи директору;

Р.О. Сандан-оол—Тыва Республиканың
кадык камгалал сайыдының бирги оралак-
чызы (чөпшээржилге-биле)

А.А. Сафарова—Тыва Республиканың
Экономика яамызының килдис начальниги.

Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың ноябрь 12-де «2008 чылдың федералдыг даңзызында чиигелделиг хамаатыларга эм аймаан эккээринге аукцион дугайында» №1009 доктаалына өскерилгелер кириериниң дугайында

2008 чылдың декабрь 24 № 766 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның док-
таадыры болза:

1. Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың ноябрь 12-де № 1009 доктаалына
2008 чылдың федералдыг даңзызында чии-
гелделиг хамаатыларга эм аймаан эккээринге
күрүне керээзи чарар эрге дээш аукционга
киржир чагылгарны көөрүнүң талазы-биле

ведомстволар аразының комиссиязының
составына капсырылгага дүүштүр чаа
редакция-биле өскерилгелерни кириер.

2. Бо доктаалды «Тувинская правда»
болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Дар-
газының бирги оралакчызы С. ТЕН.

Тыва Республиканың Чазааның 2008 чылдың
декабрь 24-те № 766 доктаалына капсырылга

2008 чылдың федералдыг даңзызында чиигелделиг хамаатыларга эм аймаан эккээринге күрүне керээзин чарар эрге дээш аукционга киржир чагылгарны көөрүнүң талазы-биле ведомстволар аразының аукцион комиссиязының СОСТАВЫ

А.Д. Ооржак—Тыва Республиканың
кадык камгалал сайыды, даргазы;

О.Э. Донгак—Тыва Республиканың Саң-
хөө яамызының Курсадыглаашкын депар-
таментизиниң начальниги, дарганың оралак-
чызы;

О.В. Донгак—Тыва Республиканың саң-
хөө сайыдының оралакчызы, дарганың
оралакчызы;

М.М. Шагдуржапова—Тыва Республи-
каның Саң-хөө яамызының курсадыглаашкын
департаментизиниң начальнигиниң оралак-
чызы, секретары;

В.В. Даваа—Тыва Республиканың Кадык
камгалал яамызының килдис начальниги;

А.Н. Дьяченко—Тыва Республиканың
Ыяап-ла медицина камгаладылга фонду-
зунуң күүсекчи директорунуң оралакчызы;

Ю.Л. Кенден—Россия Федерациязының
УФСБ-ниң Тыва Республика талазы-биле
ажылдакчызы (чөпшээржилге-биле);

Л.Н. Куулар—Роскадыкхайгаарал эрге-
лелиниң фарм. ажил-чорудулгазының та-
лазы-биле кол специалист (чөпшээржилге-
биле);

Р.О. Сандан-оол—Тыва Республиканың
кадык камгалал сайыдының бирги оралак-
чызы;

А.Т. Седип-оол—ИХЯ-ның Экономиктиг
кем-херек үүлгедиглери-биле демисел чо-
рудар эргелелиниң №1 оперативтиг-дилээш-
кин кезээниң ажилдакчызы (чөпшээреш-
кени-биле);

А.А. Шимит—Роскадыкхайгаарал Тыва
Республика талазы-биле Эргелелиниң удур-
тукчузу (чөпшээржилге-биле).

Дүвүрел коңгазы-биле

**КУУ, РАК, ШОРТАН БОЛГАШ
КОММУНАЛ АЖЫЛ-АГЫЙ**

Каа-Хем суурнуу Зеле-
ная 23, 25 дугаар ба-
жыцнарын чурттакчы-
лары «Шын» солуннуу
редакциязынче телефон
долгааш, оларнын чуртта-
турар бажычында берге
айтырларны кээп көр-
гөш, чырыдарын дилээн.

Зеленая 23, 25 адресе бажыңнар Каа-Хем суурда эрткен чүс чылдың 70 чылдарында-ла туттунган чаагайжыттыңан 12 квартиралыг ийи каът бажыңнар.

Бисче телефон долгаан В.Сереп деп кижини тыппадым. Бажыңның чурттакчылары бот-боттарын таны-
жар, ындыг кижн мында чурттавай-
турар деп чугааладылар. Дедир
редакцияже чоруй барып болур
турган мен, ынчалза-даа бир-тээ
чедип келген кижн канчаар боор,
кандыг бергелерлиг силер деп
айтырдым, 23 дугаар бажында
орус хамааты «Кандыг-даа берге-
лер чок, шупту эки» деп кагды.
Аныяк тыва өг-бүлениң херээжен
ээзи чунар, арыгланыр өрээлде-
ринче киригеш, канализацияыс
бо-ла туна бээр деп чугаалады. Да-
раазында 25 дугаар бажыңның
чурттакчылары-биле ужураштым.
Подъезд иштинге мени шала «эзен-
гизи дыңзыл берген» хамааты уткуп
алгаш: «Тудугжулар подъезд
эжиин кылыр бис дээш, олчаан

тургускан. Кызылдың хоочуннар бажыңының машиназын хөлезилээш сордуруп каапкан болуп турар.

Крышаны септеп, шиферлер солуп тургаш, квартиралардан херилгелерни шын эвес чорутканындан дэзвийрден суг агар. 25 дугаар бажында Ю.Иванов ам дэзвийрден суг акпайн турары дээрге, ооң бодунуң септеп алганындан ындыг болуп турар деп чугаалады. Ооң квартиразында болгаш кожазында 10 дугаар квартирада дэзвийрлерде суг аккан хевирлиг ис эскербедим. Ыначазда чач келир, хар эрип бадарга, ынчан ол четпестер көскү болур.

вас орук чорду. Бо талазы-биле хемчегни алырын Х.К.Ондар биле П.Т.Найдан-оол азаан. Ол-ла айтырыгга Д.М.Ооржак: «Шунту чүве хоойлу эзугар кылдыгын» деп харыылады. Хоойлу камгалакчылары бо таварылгада хергелекчилерниң эргезин чүге көрбөйн барганы ол чүве ирги?!

2007 чылда маңаа капитал септелге кылдырган, ооң акшазын шон эвес чарыгдан. 2007 чылда ол капитал септелгени чорударынга мөөрейни чарлааш, тудугжуларны тыпкан кижжи Кызыл кожуун чыгыргазынын даргазынын экономика талазы-биле оралакчызы Петр Тимофеевич Найдан-оол бо-

Кудук чанында бок.

луп турар. Оон бо септелге дугайында айтырарымга, мынча дээн:

— 2007 чылдын ноябрь 11-де септелге чорудар акшалар бар деп билдинген. Чыл төнөр чоокшулаан, аукцион чарлаарга, хуусаа узаар боорга, база-ла өске хевирге конкурстар чарлаарга бич. Башкы мүнөтүгү

курс чарлапкан бис. Беш хонгаш, а жылдаар кижилер илереттингей. 2 млн. ажыг рубль. Септелгениң сорулгазы: ниити ажыгладдың черлерин септээр. Крышада шиферлерни, канализацияның квартираларже кирер хоолайларын солаан, подъезд иштинге а жылдарны чоруткан бис. Мен бо хүнде Кызыл кожуун прокуратуразының шиитпири езууга аукцион чарлаваан дээш тормаалды төлөп турар мен. Мен тудуг ачы-дузазының өртектериниң дүүштүрүлгезин кылгаш, (жотировка цен) эң чик төлевирлиг бригаданы хөлезилеп алгаш, херек кырында үе ойнап алыр бодаан болгай мен. Акшаның шаа-биле а жылдар чоруттунган. Акша чедер турган болза, кылыр ужурулг а жылдар хөй, чөрүшпес мен, ынчалза-даа амгы шагның негелделери-биле күрүне чүгле ниити ажыгладдың черлерин септээр, а бис ниити стояктан өске баар хоолайларны база солаан бис.

Каа-Хем суму чагыргазының
даргазы Д.М.Ооржак:

— Херек кырында дүрүм езу-
гаар ол бажыңның ажилдары доо-
зулган дугайында А-2 хевирге ме-
нээ дужаар турган, мен ол бажың-
ны ам-даа хүлээп албаан мен -
диди.

Ол ийи дарганың туруштары мындагы хевирлиг болду. Мен бо-
даарымга, мында чурттакчылар,
суму чагыргазы болгаш кожуун
чагыргазы куу, рак болгаш шортан

ышкаш туруштарлыг болду.

Кызыл хоорайда бажың эзле-риниң эштежилгезин бо бажың-нарның чурттакчыларынга сүмө-лээрге, ойталаан. Ынчанмай кан-чаар, боттары септээриниң орнунга өскө черлерже «бижип азы долгап» тургаш, боттарының чидиг айты-рыгларын шитпирилээрге, акша үнмөс-лө болгай. Олар 3 дугаар квартирада Н.Ооржак дээр баш-кының бажыңыга капитал сеп-телгени хоорай чагыргазы кылып берген, биске база ынчаар кылып берзин деп негелдени кылыксап турарын чурттакчыларның чугаа-зындан билдим.

— Ол квартираның адаанда бүдүн бажыңның канализация хоолайларының суу чыл-чылы-биле чыгылып, чурттакчыларның амы-тынынга, кадыкшылынга хоралыг байдалды тургузуп турар боорга, тус черниң бюджет-биле капита септелгени чоруткан бис. Ол квар-тираның байдалы ол хире ажыл-дарны, чарыгдалдарны негээр хире берге байдалдыг турган. Ындыг берге байдалдыг квартиралар ам дээрезинде чок. Акша турган болза, бисте чүү боор, септээр-ле бис. Чурттакчылар боттарының чуртпал оорар ооран-савазынча акша үндүрүксевес, арендага берип, ооң акшазын ап олурар, арендага олурган киж и ону чүге септээр деп, мындыг хевирлиг чүүл-дүр ийин — дээш, Хеймер-оол Кертик-оолович улуг тынды. Ооң улуг тынып олура-рында база ужур бар: коммунал ажыл-агыйлары хоорай, суму чагыргаларынга хамааржып турар-даа болза, акша-төгерик алырда тус чер бюджетинден албас, бот-орулгалыг бүдүрүлгелерге хамаар-жыр. Орулга оларда кайда боор! Бо үстүндө ийи бажыңның чурт-такчылары безин 150 муң рубль, тодаргайлаарга, 148 муң 408 рубль өрелиг. Шупту ай санында төлээр болза-даа, бо бажыңнарга ачы-дуза чедирери-биле кывар-чаар материалдарже чарып турар акша-высты дуглап шыдавас деп, Х.К. Он-дар чугаалады.

Акша төлеп турар улус негелде кылбайн канчаар. Кижиниң чурттап оран-савазын боттары-ла ажаап-карактавас боорга, кым көөрүл? Эжики садып ижилтер, бодунуң квартиразының электри удазыннарын солуп албас (нитти ажыглалдык дивискээринде солаан) дээрге чурттакчының бодунуң буруузу-дур.

Мен маңаа бир звес редакцияже долғап турган чурттакчы бодунун адын, квартиразын адааш, хомудалын, септээр уjurлуг черлерин көргүсмен турган болза, керек бир еске турар уjurлуг турган чадавас. Ёске кижиниң адын тудуп, ескениң ооргазының артынга бодунуң эрге-ажыын камгалаксаар кижилер кандыг сепкилдиң дилег кылганы билдинмей барган.

П.Т.Найдан-оол: «Келир чылын 24 аал чурттаар бажыңның төлөвилелин кылдыртыр деп планнап турар биле, а Д.М.Ооржак келир чылын Каа-Хем суурга чунар-бажыңның оран-савазын эде кылдыртыр деп турар, мында база көрүжүвүс аңгыланып турар. Мен бодаарымга, Каа-Хем самузын орулгалыг аяылдаан, боттарың ботжеди биле ону эде кылдыртып шыдаар, а чуртталга бажыңын тудары бирги чергениң айтырыы деп бодап турар кижин-дир мен» — деп кабинетинден үнүп чыдырымда чуугаа-лады. Кижин бодаарга, чөптүг-ле чүве-дир, ынчалза-даа кымның шыннын алызы-биле билип алыр-да, аңаа оларның-биле ол бүгүнү чурттап эртер укурлуг.

Кыдыындан чаңгыс хүн дургузунда хайгааралымдан кылган түннелимини киирдим, чедир көрбөн барган чүүлүм бар болза, база катап долгааш, ат-сывыңарны, квартиранарны айтырын үтпанаар.

Айлаң ДАРЖАА.

Пенсия фондүзүндө

**ХҮЛЭЭП
АЛЫШКЫН
ХҮНҮ**

Эрткен недеяда Каа-Хем
кожуунга Пенсия фондузунуң
Тыва Республика салбырының
бөлүк ажылдакчылары үнүүш-
күннүг хүлээп алышкын хүнүн
эрттирген.

Оюмаа Павунуң хүлээп алыышкынынга келген М. 60 чылын 59 харлаар, ынчалза-даа ол мынчага чедир пенсиясын кылдыртып чадап каан. Чүгө дээрге ооң ажыл стажы чедишпес. Аңаа-манаа ажылдап турган черлериниң ниити стажын санаарга, 13 чыл, а Тывага ажылдаан ниити стажы 20 чыл болза, чүглө ынчан беш чыл мурнай үнүп болур. (херээжен кижии ийи уругулук болза, 17 чыл чедер). «Бүгү назынымда ажылдап келген мен. Он чыл иштинде араттаан мен»—деп, М. чугаалады. Араттаан чылдарында Пенсия фондусунче камгаладылга төлөгелери кылбайн турган болза, ол ажыл стажы кылдыр санаттынмас.

Оюмаа Васильевна Пенсия фондузунуң Каа-Хемде эргеле-
линиң специалистери-биле ол кижиге
пенсия тыгсып болурунун шупт
аңгаларын дилеп санаарга-даа, 60
харлааже чедир ооң пенсия алыр
ундезини чок болган. Ынчангыш ол
кижи күш-ажыл пенсиязын алы-
рынга чедир ам-даа бир чыл ажыр
манаар болган-дыр. Ол боду «40
хар үезинде пенсия дугайын бода-
вайн-даа турган чүве-дир ийин» деп
миннип чугаалаар болду. Шынап-
ла, үе манаар эвес, амыдыралчы
айтырыглар-биле ажаанзырап чор-
да-ла, бир көрүп кээрге, чүс харның
чартыы чедип келген болур. Назы-
хары улгадың, ажыл чок калыр
болза, чүнүң-биле амыдыралчы,
пенсиядан өске чүге идегээрил?

Оон-биле холбаштыр 2008 чылдын октябрь 1-ден боттанып эгелзэн күрүнден денге акшалан дырар Програма кижилер бүрүзүнге ылап-ла ажыктыг-дыр эвеспе деп бодал башка кыяр болду. Ажылдап шыдаар аныяк шаанда пенсиязын кижилер боду чыып алыр болза, сөөлүндө назылап келгеш, эртеңги хүнүнге бүзүрелдиг болуп болур.

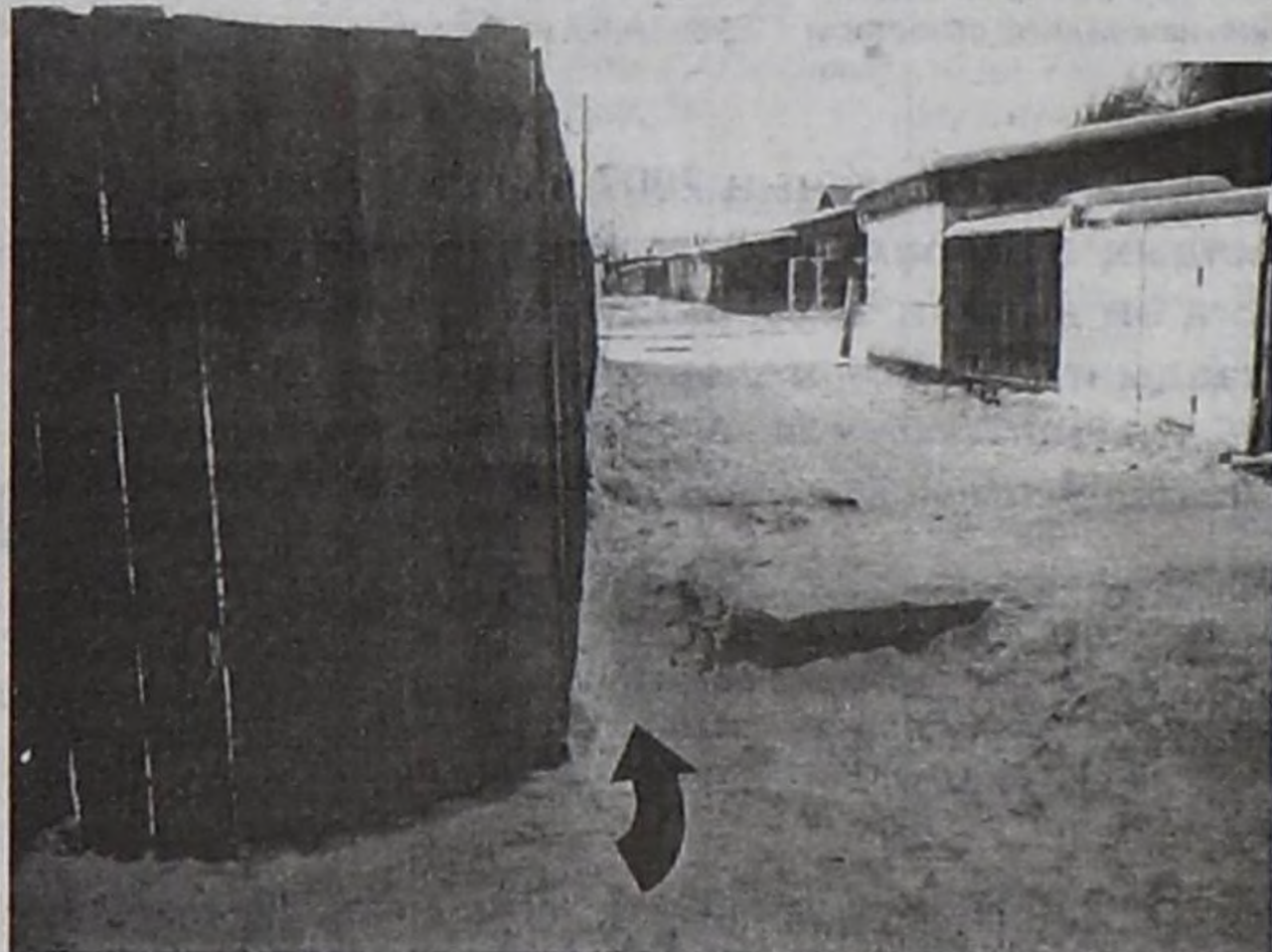
Ынанганш Сарыг-Сепке хүлээп алышкындан кол үндүрүп болур түнчел — пенсиязының дугайында чалыш шаандан-на сагыш салыры чугула дээрзи илден болду.

С.Альбина ап турар шалыңы-
ның аайы-биле, өске өөрлери ыш-
каш, келир удегери пенсиязынче
айда 200 рубль шилчидер дээш ону
тодарадып келген. Оон көвей,
аартай бээр диди: өг-бүлөдө ийи
бичии оглу, ашаа чангыс Альбина-
ның 5 муң рубль шалыңында. Өөнүң
ээзи ажыл тыппайн турар. Ашаа
ажылдай-ла берзе, оон көвей акша
салырындаа соңуугалдыг.

Аруна Тас-оолдун хүлээп алыышкынынга келген 3 анык иениң бажың садып алырынга алган чээли керээзи холунда чок, ындыг болганда, Ие капиталын олар чүглө 2010 чылдан ажыглап болурлар. Сарыг-Септе 400 муң рубль-биле бажыңны садып ал болур. Келир чылын кайы хире апаар ийик, ынчалза-даа хоорайга көөрдө, боттарының акшазын Ие капиталынга немей чыып алгаш, суурга эки бажыңны садып ал болур-дур.

Сургакчылаан аялдамчылар-
нын чангыс хүн дургузунда 33 ки-
жини хүлээп алганы каа-хемчили-
рин пенсия хандырылгасы, Ие ка-
питалы, күрүнөдө деңге акшалан-
дырар Программа талазы-биле
хандыр билип алыксаар айтырыл-
лары эвээш эвезин херечилип тур-
ар. Ынчангаш түннел хуралга сал-
бырнын даргазынын оралакчызы
Светлана Кенден база специалис-
тер эргелеге кижилер-биле аял-
ды экижидеринин, ылаңгыя чон
ортузунга тайылбыр ажилын күш-
телдеринин талазы-биле аяктыг
сүмелерни бергеннер.

Надежда ЭРГЕП.

Оң талазында кызаа чер – эртер орук.

Хеймер-оол Керттик-оолович

Ондар — Каа-Хем суурда чурт-
талга коммунал ажил-агыйнын
директору:

— Ол эжикти ол-ла бажынын чурттакчызы оорлааш, арага садып ижипкенин чурттакчылар көргөн, ону сайгарган бис. Кым алганы билдингир, уясток төлээзи-биле ол херекти төнчүзүңге чеди-рер болган-дыр — диди.

Ол-ла подъездиде бир бажыңга үдеп чедире бээрге: «Септикти септевээнинден үргүлчү дола бээр, ону өй-шаанда сордурбайн турарындай погребтерге канализация суу ага бээр» — диди.

База-ла Х.К.Ондарның чугаа-
зы-биле алырга, ындыг таварылга-
чангыс катап болган, ынчалза-даа
погребтерин суг албаан, чогу-
ааза чоокшулааны шын, суг сорду-
рар машина эрги болганындан
үрелгеш, арай берге байдалды

Хеймер-оол Кертик-оолович бодум көөр мен диди.

Чуртталга оран-савазы кылдыр көрдүмдөөн «Дом быта» оран-савазын хуужудуп алган хамаатылар бажыының богуң септиктен суг сордулар кудук чанынга төгөр, чурттакчыларның чөпшээрели чокка херимин улгаттырганы-биле бо кудумчуңуң (Зеленая) чурттакчылары чанында автобус доктаар черлиг кудумчуже эртерде таарымча чок. Мен бодум ол чер-биле эртип турдум, чурттакчыларның хомудалы чөптүг деп көрдүм, бир талазында чылыг трассаы дургаар чорупкан оруктун кижини кылаштаарга эптиг талазын кожа бажыңның чурттакчылары боттарының херими деглем болур кылдыр алгыдып алган. Чадаг кижини дөңгүп эрте бээр, даянгыштыгы кырганнар, инвалид колескалыгы азы чаш уруглар колесказы идип алган кижини эртип шыда-

«Шаг шаа-биле турбас, чавылдак от көгү-биле чытпас» деп, бистин бурунгуларывыс чиге-ле сөглээн. 1921 чылдан бээр кижини назыны хире үеде тыва чон феодалдыг ниитилелден дорт социализмче шилчип, амыдырап-чурттап чорувуста эрткен чүс чылдың тозан чылдарындан бээр ол ниитилел буураан соонда, рынок үези дээр азы капиталистиг ниитилелде ниити агым аайы-биле амыдырап чор бис.

Мурнунда хоруглуг турган хүрээ-хиит, чонун чүдүлгези, тыва чонун утундуруп бар чыткан культуразы, чаагай ужур-чаңчылдары, сагылгалары катап эглип келген. Бо бүгү, шынап-ла, сөөлгү үениң эки чүүлдери. Мен бодаарымга, бурунгу ужур-чаңчылдарның чамдызын бөгүннүң амыдыралына дүүштүр ажыглаары чугула, ону сагырын чаңгыс аай чурумчударын үе негеп келген. Маңаа куда-дой эрттиреринге болгаш хөөржүдүлгеге хамаарыштыр мурнунда илередип турганым бодалдарымга база катап доктаакадым.

Келин кысты айтырары. Ол дугайында Аваа Монгуш «Бодалдарым илерели» деп номунда мынчаар бижээн: «Кожа-хелбээ чурттап турган аайы-биле чырыкка чаа көстүп келген оолдун ава-ачазы ооң үези бичии кыс уругнун ада-иезиниң чөпшээрели-биле кавайынга ак пөс баглап каар турган чүве-дир. Ол дээрге ийи чаш кижиниң келир үеде салым-чолун каттыштырарының им-демдээ бооп турары ол.

Кавайынга демдек баглаан бичии кызын оолдун авазы, ачазы уруглары сес, тос хар чедип турда аштыг-чемниг, арага-хымыстыг, шай-таакпылыг аалдап баргаш, айтырып каар. Ону «шай бузуп» дижири турган. Бо ужурнун утказы амгы үеде шаанда турганындан ушчок өскерилген. Ам оол биле кыс ада-иезиниң кандыг-даа киржилгези чокка боттары таныжып алыр болгаш өг-бүлө тудар апарганын сөөлүндө кээп ада-иезинге дыңнадыр апарган.

Уруг-дарыының соонда кудашкылар ам кээп чайгаар бот-боттарын билчип, үнүп киржир. Оолдун болгаш кыстың ада-ие-риниң аразына баштайгы базымны шаандан бээр чаңчыл езуугаар оолдун ада-иези эгелеп турары чөп. Ону чаңчыгып калганывыс-биле «келин айтырары», «уруг айтырары» дээр бис. Оолдун ада-иези, чок төрелдери келин кыстың ада-иезинге аш-чемниг, арага-суксунуг, белек-селектиг аалдап чедип, «уруунарны келин кылдыр алыылы, чөпшээрелиңер берип көрүңер» деп дилээрге, уругнун ада-иези, төрелдери аксы-сөзүн бер-бейн үнээрдеп, харын-даа күдээзин шылгап туруп бээр таварылгалар бар.

«Шын» солунга үнген «Байывыс-даа, багывыс-даа кончуг» деп чүүлге хамаарыштыр номчукчуларның бижи турары-биле алырга, келин айтырган черге кыс кижиниң төрелдери хөй белек-селек негеп, куда-дой-биле дөмей хөй кижилер чыып турган таварылгалар бар боор-дур. Бир-тээ, ада-өгбелеривистин уруг айтырарда сагып чораан «шай бузары» деп бурунгу чаңчылы амгы үеде ужур-утказын чидирип, амыдыралдан шуут үнген болганда, ону үстүндө чижектерде ышкаш соора ажыглаан ажыы шуут чок деп санаар мен. Өгленир деп шиит-

артканда барыын кожууннарның бирээзинде чурттап орап авазы уруун келдирип алгаш: «Уруумну өөмден бээр кижини мен, кудалар кээп алзын» — деп сөглөткен. Куду болур хүн даң бажында ийи машина келин ап чорупкан, бир машинаны Кызыл чоогунда арттан оларны уткуур кылдыр белеткээн. Кенин алырда апарган аш-чемин салып, арага-дарызын куткаш, арт-сын ажып, чажыг чажып, дедир чоруп орда үе орайтаан. Ынчалдыр куда чарлаан шагыннан ушчок озалдап эгелээн. Келин кыс-даа кудазына узун орукка могап турупкан келген. Бо таварылгада уругнун авазы келин бээр езулалды ужур эдиртип сагаан. Уруу өскөн уязындан шагда-ла «ужуп үнүп», куда бетинде-ле аңгыланым амыдырай бергенин ава оваарып, аңаа чагытыр турган.

Сөөлгү үеде ылаңгыя «Шын» солунга мөчээн кижини сөөлгү орукче үдээриниң

ЧОННУН ЭКИ ЧАҢЧЫЛДАРЫН ХАЖЫТПААЛЫҢАР

пирлеп алган оолдун, кыстың ада-иези, төрелдери баштай ужуражып таныжып тура, оолдун талазы кыстың ада-иезинге уругларының салым-чолун кадар дээн изиг күзелин деткип, таныжып чедип келгенин илереткеш, чоорту чугааны шуудадып, уругларының кудазын кажан, каяа эрттирерин дугуржуп чугаалашса эки эвес бе? Куду болурунун мурнунда оолдун талазындан келин кысты аалындан алыр езулал бар. Бир эвес кыс уруг ада-иезиниң аалындан үнмээн, олар-биле кады чурттап турар болза, келин алыр езулалды сагып, кудаже чалап алыры чөптүг алаар. Көрүп чоругаа куда дүжүрүп турар аныяктар шагда-ла кады чурттап, уруг-дарыгы апарган-даа болгулаар. Бо таварылгада келин кыс кудаже кайыын келири? Кижини бодаарга, чурттап олурар оран-савазындан-на келги дег. А амыдыралда ындыг эвес чижектерни көрүп чор бис. Ооң чижээ кылдыр мындыг таварылганы көрөзүңер. Оол биле кыс Кызылда бажың-балгаттыг чыл ажыг үеде кады чурттап турар. Аныяктарның ажылдап-чурттап турар чериниң аайы-биле кудазын Кызылга эрттирер деп оолдун ада-иези кудалары-биле дугуржуп алганнар. Куду болурунга чедир бир хонук

езулалы калбак арагалаашкынче, бир-ле байырлалче шилчип бар чыдарының дугайында дүвүрээзиниң материалдар үнүп турза-даа, ол багай чаңчыл амыдыралда хевээр артып турар болгай. Ам ону хоойлу езуугаар болдурбазының аргазы тытып келгенин бодум хуумда кончуг чүлдүгүндүм. Чүл дээрге 2008 чылдың декабрь 27-де үнген «Шын» солунда «Чок болган кижиниң соңгу йөрээли азы орнукушудулга езулалының чурумун» парлаан. Бо чурумну Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының Даргазы Хонук-оол Монгуштуң эгелекчи саналы-биле Төлээлекчилер палатазының аппараты Тываның Камбы-лама эргелели, Тываның хамнар ниитилелиниң Хүндүлүг президентизи М.Б.Кенин-Лопсанның киржилгези-биле ажылдап кылган. Бо чурумну бүгү-чонга таныштырып, ону сагырың чедип алыры чугула. Моон соңгаар-даа чонувустун эки чаңчылдарын, ужурларын үе-шагның хөгжүлдизинге дүүштүр бодамчалыг ажыгалаалыңар.

Николай САЛЧАК,

Тыва Республиканың өөредилгезиниң алдарлыг ажылдакчызы.

© Чаа ном

ЧОГААЛЧЫНЫҢ ШАГААДА БЕЛЭЭ

Хоочун чогаалчы Чооду Кара-Күске бо чылдың Шагаазын таварыштыр «Чылым чүл аан?» солун номну бодунун номчукчуларынга сөңнээн. Бо номга хамаарыштыр Тываның Камбы-ламазы Лодой Джемпел:

—Көшкүн тыва чонувустун онзагай чаңчылдыг, мерген угааныг, бедик сүлдегил чораанын автор база катап бадыткаптар номун биске өргүп турары өөрүнчүг-дүр. Чонувустун ажыгдал чораан чурагайларын автор билдингир, тодаргай кылдыр шүлүглөп бижээн.

Кижини бүрүзү бодунун чылын билип алырынга номнун таарымчалыг болганын демдегеп, авторга четтиргенивисти илередилиңер.

Арат чонувуска, аныяк-өскенге бо ном өөредиг болзун, бүгүдөгө ажыктыг болзун, угаадыгларывыс уламчылап, салгал дамчып сайзыраар болзунам — деп мындыг үнелелди берген.

Чогаалчы бүгү чылдарның баштыңы болур Күске чылындан эгелээш, 12 чылды кончуг чечен-мерген дылга йөрээп, шүлүктеп бижээни дыка солун. Ооң-биле чергелештир улуг, биче-даа эргилделерин чурагайларын тургусканы дыка чурумнуг.

Борта база бир онзалап демдегеп каар чүүл болза, кижилерниң меңгизин чылдар аайы-биле тодарадып көргүскени дыка солун. Меңги дээрге, өгбө-ызыгуур демдээ болур, а ооң саны болгаш өңү аңгы-аңгы болур. Кижилерде чаяттыңан 9 меңгиге хамаарыштыр чылдар аайы-биле көргүзүп тургаш, тодаргай тайылбырны берген.

Бо ном амгы салгалдың аныяктарына дыка өөредиглиг ном-дур деп көрдүм. Номну Тываның Национал музейинде садып турар. Бир эвес бо номну садып алгаш, Шагаа таварыштыр эш-өөрүңерге, төрелдеринерге, дунмаларыңарга белек кылдыр бээр болза, дыка-ла таарымчалыг болур. Чогаалчының Шагаа таварыштыр төрөл чонунга онзагай солун номну белек кылдыр сөңнээнинге өөрүп четтиргенимни номчукчуларның мурнундан илередип каайн.

Сергей ХЕРТЕК.

Артык сеткил ара дүжер...

ҮНДҮРҮГ ТӨЛЕВЕЙН, ОРУЛГАЛАРЫН ЧАЖЫРГАШ...

2008 чылда чоруткан хыналдалар үезинде Үндүрүг талазы-биле кем-херек үүлгедиишкиннери-биле демисел чорудар эргелелдин ажылдакчылары улуг болгаш онза улуг хемчээлдерге кылган 34 кем-херек үүлгедиишкиннерин илереткен. Күрүңге чедирген когаралдың түңү 35 миллион ажыг рубль. Россия Федерациязының хоойлужудулгазын хажыдып турарларның элээн хөй кезин одалга-энергетика, тудуг база хереглекчилер рыногунун адырынга илереткен.

Ынчалза-даа күрүңге эң улуг когаралды Тыва Республиканың одалга-энергетика комплекзиниң бүдүрүлгелери чедирген. Ук адырга илерээн, хөй-ниитиге салдарлыг болган кем-херек үүлгедиишкиннериниң санынга акша-хөрөңги чажырган база республиканың хөмүр-даш үлет-пүрүнүн улуг бүдүрүлгелериниң бирээзиниң албан-дужаалдыг кижилериниң — хуу кижилериниң орулгаларындан бюджетче үндүрүлгелерни шилчидериниң талазы-биле үндүрүг агентилелиниң хүлээлгелерин күүсетпээниниң факт-барымдааларын хамаарыштырып болур. Кемниг ажыл-чорудулганың түңнелинде күрүңге 5 миллион ажыг рубль түңге когаралды чедирген. Бо бүдүрүлгениң албан-дужаалдыг кижилери мындыг кем-херектерни доктаамал үүлгедип турарын айтыры чугула. 2007-2008 чылдарда оларга хамаарыштыр үндүрүг угланыыш-

кынның дөрт кем-херек үүлгедиишкиннерин бүртүкээн.

Одалга-энергетика комплекзиниң бүдүрүлгелеринде үндүрүг талазы-биле кем-херек үүлгедиишкиннеринден аңгыда, коррупция-биле холбашкан херектерни база илереткен. Ынчаарга 2008 чылдың июнь айда эргелелдин ажылдакчылары Федералдыг үндүрүг албанының Тыва Республикада кожууннар аразының инспекциязының удуртукчузунун албан-дужаалын эрттир ажыглаанының факт-барымдаазын илереткен. Бюджет организацияларының мурнунга үндүрүлгелер база чыылдалар талазы-биле элээн өрелиг одалга-энергетика комплекзиниң бүдүрүлгелериниң бирээзиниң агар санынга инкасса даалгаларын салып база дедир кыйгыртып тура, бодунун хөдөлүшкүннери-биле ол ниитилелдин база күрүңгениң эрге-ажыын — бюджетче үндүрүлгелериниң үе-шаанда кирер кезээн хажыткан. Бо

факт-барымдаага хамаарыштыр РФ-тиң Прокуратуразының чанында Тыва Республика талазы-биле Истелге эргелели РФ-тиң Кеземче кодекизиниң 286 чүүлүнүн 2 кезээ-биле кеземче херээн оттурган.

Күрүңге элээн улуг когаралды (9 миллион ажыг рубль түңге) республикада септелге-тудуг ажылын чорудуп турар күрүңгениң федералдыг каттышкан бүдүрүлгелериниң бирээзиниң удуртукчузу чедирген. Бүдүрүлгеге оперативтиг ажылдакчыларның чоруткан хыналдазының үезинде тудум-монтаж ажылдарын чөпшээрел бижик (лицензия) чок боттандырып турган факт-барымдаа илерээн. Бо херекке хамаарыштыр РФ-тиң Кеземче кодекизиниң 171 чүүлүнүн 2 кезээ — хоойлуга удур сайгарлыкчы чорук дээш кеземче херээн оттурган.

Тываның хуу камгалал бүдүрүлгелериниң бирээзинге база хоойлудүрүмге удур факт-барымдааларны илереткен. Бүдүрүлгениң удуртукчузу хоойлу-дүрүмге удур схемаларның бирээзин ажыглап тура, орулгандан үндүрүг төлээринден чайлап, күрүңгени 1,7 миллион ажыг рубль түңге мегелээн. Амгы үеде бо херекти ИХЯ-ның чанында Истелге эргелели истеп турар. Үүлгеткен кем-херээ дээш бүдүрүлгениң удуртукчузу РФ-тиң Кеземче кодекизиниң 199 чүүлүнүн 2 кезээнде көрдүнгенин езуугаар 6 чылга хосталгазын казыдып шийттирип азы-200-тен 500 муң рубль чедир торгадып болур.

Кызыгаарда мал оору

МООЛ ПОЛИЦИЯ-БИЛЕ КАДЫ...

2000 чылдың ноябрь 14-те Россия Федерациязының болгаш Моол Республиканың чазактарының аразында күрүңге кызыгаарын таварыштыр оорлаан малды дилээр база эгидериниң талазы-биле кады ажыл чорудар комиссияларны тургузарының дугайында ат салган Дугуржулга езуугаар Тыва Республиканың ИХЯ-ның кеземче херээн истээр ажылдакчылары 2009 чылдың январь 20-де 26 баш бода малды оорлаан херекти ажыдарының талазы-биле истелге-оперативтиг хемчеглерни чорудары-биле кожавыс Моол Республикаже үнүпкеннер.

Инектерни 2008 чылдың ноябрь 18-те Тес-Хем кожуунун Берт-Даг суурнун чоогунда одардан оорлаан болгаш оперативтиг медээ езуугаар кожазында Убса-Нур аймактың Баруун-Турун суму-зунда туруп болуру илерээн. А ийи хүн бурунгаар — ноябрь 16-да, 22 бода малды база-ла Берт-Даг суурнун чанында Сөөскен-Өдээ деп черден оорлаан турган. Бо ийи оор херекке хамаарыштыр Тес-Хем кожуунун ИХК-зи РФ-тиң КК-ниң 158 чүүлүнүн 2 кезээ-биле кеземче херектерин ажыткан.

ТР-ниң ИХЯ-ның ажылдакчыларының истелге-оперативтиг ажылы үре-түңнелдиг болган. Моолдун девискээринге криминалдыг полицияның начальнигиниң оралакчызы, майор Чимеддорж-биле кады Убсу-Нур аймактың Тес суму-зунда Төре деп черден кызыгаар таварыштыр оорлаан малды тыпканнар. Ийи таланың тургускан комиссиязы когарааннар малды танаан соонда, 2009 чылдың январь 31-де инектерни эздеринге эгиткен. Моол полиция-

ның ажылдакчылары-биле кады чоруткан истелге хемчеглериниң соонда бо оор херекке каразыттырып турар кижилерни тодараткан. Амгы үеде кеземче херээн истээр ажылдакчылар эксперт бөлүү-биле кады Моолдун Убса-Нур база Завхан аймактарының девискээринде оорларның туруп болур черин илередип турарлар.

Оон аңгыда 2008 чылдың ноябрь 7 дүңезинде билдинмес кижилер Моолдун девискээри — Убса-Нур аймактың Тес деп черден 19 инекти оорлаан. Кеземче херектерни истээр ажылдакчыларның истелге-оперативтиг хемчеглерни чорутканының соонда, бо оор херекке каразыттырып турар Ү-Шынаа суурнун 41 харлыг чурттакчызын туткан. Ол оорлап алганы малды соккаш, эддин садыпканын билинген. Бо херекти улаштыр истээри-биле РФ-тиң Федералдыг айыыл чок чорук албанының Тыва Республикада эргелелинче дамчыткан.

ТР-ниң Иштики херектер яамызының парлагга албаны.

Төрүттүнген хүнүңер-биле!

Бистин ачавыс, Чөөн-Хемчик кожуунун Чыргакы сумуунда чурттап чоруур Хүлер-оол Чамыянович КУУЛАР, февраль 20-де 55 харлаар. Ачавыс ажилгыр, шевер, чонунга хүндүткелдиг, 3 оолдун, 3 кыстың ынак ачазы, кады чурттаан эжиниң бүзүрелдиг чөлөнгийжи. Ачавыска төрүттүнген хүнүн таварыштыр аас-кежикти, кадык-шыырак чоруурун сеткиливис ханызындан күзевишаан, дараазында одуругларны бараалгаттывыс:

Аас-кежик чуртталганың оруун изээн
Авыралдыг ача сеңээ алдар тудуп,
Ажы-төлүң аразыңа чөлөнгийиш бооп,
Ам-даа чүс чыл чурттаарыңны күзедивис.

Хүндүткел-биле,

өөнүң ишти Валентина Сергеевна,
уруглары Айлаана, Аяна, Аяс, Артыш, Айдың,
Айыраң, уйнуу Аюш, кенни, күдээзи.

Хоойлужудулга палатазының
депутатының ажил-херээ

ШЕРИГ КЕЗЭЭНГЕ ЧЕТКЕН

Новосибирск хоорайда №31665 шериг кезээниң анаа солдады Артыш Санчаттың шөлээ соонда бодунуң шериг кезээнге доктааткан хуусаада ээп келбейн барганы-биле холбаштыр үндүрген буруудадышкыннар, маргыштыг байдал бодап турганындан чедимчелиг доостур чадавас.

Анаа солдат Артыш Санчат эрткен чылдың ноябрь төңчүзүндө шеригке келдирткен болгаш Москваның шериг округунга шериг албан-хүлээлгезин эрттирер томуйлашкынны алган. Ынчалза-даа орукка болган бир таварылганың түннелинде шеригке келдирген команданы, ооң иштинде А.Санчатты поездиден дүжүргөш, албан-хүлээлгезин эрттирери-биле Новосибирскиден ырак эвесте турар №31665 шериг кезээнге хувааган.

А.Санчаттың тайылбырлап турары-биле алырга, кады шериг албаны эрттирер турары чамдык оолдар-биле ооң харылзаа-хамаарылгазы чогул шыдаваан бооп турар. А ооң ада-иези билдирешкининде оларның оглун «кырган солдаттар» куду көрүп, доктаамал эттеп турганын айтырканнар. 2008 чылдың декабрь 18-те авазының аарып турары-биле холбаштыр Артыш шөлээп келген. Шөлээзи январь 2-де доостур турган, ынчалза-даа ол кезээнге ээп келбээн. Оон тодарааны болза, ол республиканың №1 эмнелгезиниң нейрохирургия салбырынча кирген болган. Шериг албан-хүлээлгезин эрттирер турган үеде анаа чедирген кемдээшкыннериниң түннелинде оглу эмчиже кирген деп, ада-иези тайылбырлаан.

Ынчалза-даа бо тайылбырлар командирлерге таарышпаан болгаш А.Санчатка хамаарыштыр РФ-тин КК-ниң 337 чүүлүнүн 3 пунктузу-биле харыысалга онаап, кеземче херээнге кириген. Маргыштыг байдал нарын апарганы-биле солдаттың ада-иези ТР-ниң Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының депутаттарындан дуза дилээрге, депутаттар Виктор Молин база Борис Балчий-оол оларга дузалаарын шийттирлээннер.

Депутаттар Сибириниң шериг округунуң командылакчызы, генерал-полковник А.Постниковтун адынча тургустунуп келген байдал-

ды сайгарып көөрүн дилээн бижикти чоруткан. Анаа харыы шериг кезээниң командиринден келген. Ында ол устав сагыбас чоруктуң факт-барымдалары турбаанын, а анаа солдат А.Санчат сагылгачурум болгаш хоойлу үрекчизи дээрзин айыткан болган. Байдалды чаңгыс чер-чурттуувустуң шериг албаны эрттирер турар чериниң бодунга барып сайгарары билдинип келгени-биле депутат Виктор Молин, Артыш Санчат база ооң ачазы-биле кады январь 30-де Новосибирскиге чорупканнар.

«Бистер Сибириниң шериг округунуң командылакчызының кижизидилге талазы-биле оралакчызы Николай Каверзин база полк командирин, полк командириниң кижизидилге талазы-биле оралакчызы, Артыштың кады шериг албаны эрттирер турар өөрү-биле ужуражып чугаалажыр аргалыг болдувус. А.Санчат шөлээже кадык чорупкан, кандыг-даа маргыштыг байдал турбаанының дугайында меделелдер турзажок, бистерге чигзиниг тургустунуп келген. Артыштың башка кемдээшкын алганы илден, ынчангаш анаа шыңгыы эмчи шинчилгезин чорудары чугула дээн бистин саналывыска шериг кезээниң командирлери чөпшээрешкен. Ону баштай санитар кезээнге чыттырган, оон госпитальче бүгү талаалыг эмчи шинчилгезин чорудары-биле шилчидер. А.Санчаттан ооң кеземче херээнге харыысалгазын ужулган. Чамдык оолдар шериг албанын эрттиреринге белен эвес болуп турар. Ынчангаш бистер оларның салымчолунуң канчаар үрелип турарының, чугаа харын-даа оларның кадының болгаш амы-тынының дугайында чоруп турда, кыдындан хайгаарап олурбайн, берге байдалдардан үнеринге дузалажыр ужурлуг бис» — деп, Виктор Молин Новосибирскиден келгеш чугаалаан.

Күрүне бүрүткелиниң эргелелинде

СУД ПРАКТИКАЗЫНДАН
НИИТИ ТҮҢНЭЛДЕР

Шимчевес өнчүгө болгаш ооң-биле дугуржулгаларга эргелерни күрүнеден бүрүткээри-биле холбашкан херектер талазы-биле суд практиказындан ниити түннелдерни көрээлир.

1997 чылдың июль 21-де «Шимчевес өнчүгө болгаш ооң-биле дугуржулгаларга эргелерни күрүнеден бүрүткээриниң дугайында» №122-ФЗ Федералдыг хоойлу (моон ыңай Бүрүткел дугайында хоойлу дээн) езугаар күрүнеден бүрүткээрин чөпшээрэвээн, оон ойталаан база ол ышкаш информация бээринден ойталаан таварылгаларны хомудал болур эргени сонуургалдыг кижилерге берип турар.

2008 чыл дургузунда суд черлери көөрү-биле 314 херектерни хүлээп алган, оларны сайгарып көөрүңгө Федералдыг бүрүткел албанының Тыва Республика талазы-биле эргелелин (моон ыңай — Эргелел дээн) кириштирген. Ук херектерниң аразындан 245 херектер янзы-бүрү юридиктиг барымдаларны доктаадырының дугайында. Эргелел харыылакчы кылдыр 40 херектерже кыйгырткан.

Эргелерни күрүнеден
бүрүткээринден ойталаан
таварылгаларны суд чуруму-биле
шиитпирлээни

Мындыг категорияның херектерин өөренип көргениниң соонда, 2007 чылдан эгелеп хомудал турар ойталаашкыннарның саны өзүп турар угланышкыннар бары илерээн.

Ынчалдыр 2008 чылдың дургузунда күрүнеден бүрүткээринден ойталаанын хоойлуга чөрүлдээлиг кылдыр көргениниң дугайында 18 билдирешкини судтар сайгарып көөрү-биле хүлээп алган. Деңнеп көөр болза 2007 чылда 6 херекти хүлээп алган. Ынчал кээрге 2007 чылга деңнээрге, бүрүткээринден ойталаан таварылгаларга кириген хомудалдарның саны 3 катап көвүдээн.

2008 чылда күрүне бүрүткелинен ойталаан 5 таварылганы хоойлуга дүүшпес деп көргөн. Сөөлүндө ол шийтпирлерин бирээзин кассация чадазында күш чок кылган. Күрүне бүрүткелинен ойталааны хоойлуга дүүшпес деп көргөн кол чылдагаанын, Бүрүткел дугайында хоойлу күрүне бүрүткелиниң органнарынга дугуржулга-биле чергелештир дугуржулга мурнунда чорудар административтиг чорудулганы болгаш чер участогун бээр чурумну дугуржулганы чарарынга негелде кылдыр үнелеп көөр эргени бербейн турары болур деп, суд айтып турар.

Эргелел судтун туружу-биле чөпшээрешпейн турар база Эргелелдин ажыынага удур үндүрген шупту суд актыларынга хамаарыштыр оларны хоойлу-биле доктааткан чурум езугаар өй-шаанда хомудаар талазы-биле хемчеглерни ап турар.

Хомудалдарның 1/4 кезээн тудуг чорударынга берген чер участоктарың хөлезилээриниң керээлерин күрүнеден бүрүткээринден ойталаан херектер тургузуп турар. Эргелел чүгө бүрүткээринден ойталап болурул дээрге, күрүнеден бүрүткээринге садыглаашкынны эрттиргениниң дугайында, чок болза садыглаашкын чокка чер участогун бээринге үндезиннер барының дугайында документиленни кирибээни-биле холбаштыр ойталап болур.

Мындыг категориялыг херектерге ойталап тура, күрүне бүрүткечилери билдирешкини кирип турар тала эргезин доктаадып турар документилендер аңгыда, РФ-тин Чер кодекзиниң 30 чүүлүгө дүүштүр чер участогун бээр чурумну бадыткап турар документиленни кириер ужурулуг, тодарагыйлаарга, садыглаашкынны эрттирериниң дугайында, чок болза чер участогун садыглаашкын чокка бээринге үндезиннер бар бооп турарының дугайында документиленни кириерин айтып турар.

Айыттыг документилерни негээр ужуру

болза, эргелерни күрүнеден бүрүткээрин боттандырып турар орган эргезин доктаадып турар күрүне бүрүткелинче кириген документиленниң юридиктиг күжүн хынаар бооп турар болганда, РФ-тин Чер кодекзини-биле база ол ышкаш Бүрүткел дугайында хоойлунуң 17 чүүлүнүн 1-ги пунктузунуң 11-ги абзазы-биле көрдүнгөн.

Актының үндүрген чурумун сагаанының шын-нын күрүне бүрүткечизи эрге-хоойлу экспертизазының кызыгаарында хынап көөр ужурулуг.

Ындыг-даа болза бирги болгаш апелляция чадазының судтары Эргелелдин туружу-биле чөпшээрешпейн турар, олар билдирешкинерде негелделерни күүседир дугайында шийтпирни хүлээп ап тура, Эргелел эрге-хоойлу экспертизазының кызыгаарларын эртип турар деп санап турар. Ынчалзажок Эргелел кассация чадазының туружунда деткимчени алган.

Ынчалдыр РФ-тин Чөөн Сибирь округунда Монополияга удур федералдыг албанының апелляция судунуң доктаалын күш чок болдурар база Эргелелдин ажыынага хүлээп алган ТР-ниң Арбитраж судунуң шийтпирин күштүг арттырар дугайында доктаалы күштүг болуп кирген. РФ-тин Чөөн Сибирь округунда Монополияга удур федералдыг албаны шийтпирни хүлээп ап тура, Бүрүткел дугайында хоойлунуң 17 чүүлүнүн негелделери-биле Эргелел тус чер бот-башкарылга органының актызының эвес, а күрүне бүрүткелинче кириген документиленниң экспертизазын чорутканын айтып турар.

Ук шийтпирни хүлээп алганы-биле Эргелелдин ажыынага удур хүлээп алдыг суд актыларының хоойлуга таарышпас деп көргөн 5 ойталаашкыннарның аразындан 1 херекти күш чок деп көргөн.

Эргелерни күрүнеден
бүрүткээринден ойталаан
таварылгаларда канчаарыл (эргезин
доктаадып турар документиленни күрүне
бүрүткели күш чок деп көргени
ЭКЧАБ-ниң бижиктеринден ап
кааптар болгаш оон-даа өске)

Бүрүткээн эргелер дугайында маргылдаалыг айтырыглар тургустунуп келген таварылгада, хажыт-тыг эргелерни камгалаар аргалары болза: эргези бар деп көргени; маргыштыг дугуржулганы күш чок деп көргени база ооң күш чок уржуктарын ажыглааны; чөгөнчиг дугуржулганы күш чок уржуктарын ажыглааны; виндикация; эргени хажытканының мурнунда турган байдалды тургузары болур. Ынчаарга айыттыг чөрүлдээлер чүгле негелде чурум езугаар шийтпирлеттинер ужурулуг, ук категорияның херектериниң талазы-биле чогуур негекчи болгаш харыылакчы кылдыр тус-тузунда эрге ээзи деп санаттынып турар болгаш эрге ээзи деп бүрүткеткен хамааты болур. Ук категорияның херектериниң талазы-биле Эргелел харыылакчы бооп болбас, чүгө дизе эрге дугайында маргышка тускайлаң киришпес, а эргелерни күрүнеден бүрүткээри дээрге эргени бадыткап турар шынарлыг ажил-херек бооп турар.

2008 чылда ук категорияның херектериниң талазы-биле судтар 18 негелдени хүлээп алган. Оларга хамаарыштыр Эргелелди үшкү (сонуургалдыг) тала кылдыр кириштирер турар.

Информацияны бээринден ойталаашкыннарны хомудаар дугайында билдирешкинер Тыва Республиканың судтарында 2008 чыл дургузунда кирбээн.

Виктория САИН-БЕЛЕК,
боттары башкарныр организацияларның
ажыл-чорудулгазын контролдаар болгаш
хайгаараар талазы-биле килдистиң эксперт-специализи.

ШЫН

Индекс 667000.
Кызыл, хоорай,
Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.

Кол редактор С.С.МОНГУШ.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ:

Кол редактор — 2-01-35, кол редакторнуң оралакчызы — 2-19-87,

тел/факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия — 2-17-91.

КИЛДИСТЕР: нийтилер-политиктиг килдис — 2-18-10, культура,

өөредитге — 2-03-88, чагаа — 2-03-87, хөдээ ажил-агый, очулга —

2-17-09, улуттук — 2-40-77. e-mail: shyn@tuv.ru

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.

Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.

Тыраж 8700. Чагыт 18. Номери парлаггаже дужааганы:

график езугаар — 22.00, херек кырында — 20.00.

АГАР САНЫЫС: № 40703810400000010000 Б ОАО Банк "Тувакредит",

Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810600000000729 БИК 049304729.

Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга болгаш

массалыг коммуникациялар херектериниң талазы-биле камчылыг Ортаакы

Сибирьде регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солуну 2004

чылдың май 14-те эде бүрүткээн.

Херечилелдин дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 11530, 31730.

ТР-ниң «Тываполиграф» унитарлыг күрүнениң бүдүрүлгезинге парлаан

(Кызыл, Шетинкин-Кравченко, 1).

Солунда парлаггыг материалдарның авторларының бодалдары

редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттыг саннары

болгаш өске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар боттары

харыылаар.